

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

www.philosophical-research.org

ΣΕΜΙΝΑΡΙΑ

ΙΣΤΟΡΙΚΟΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΥ ΛΟΓΟΥ

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ Λ. ΠΙΕΡΡΗΣ

**ΧΩΡΟΛΟΓΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΕΣ
ΕΡΕΥΝΕΣ ΚΑΙ ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ**

**ΜΕΣΟΠΕΡΙΟΔΟΣ
ΘΕΡΟΣ – ΦΘΙΝΟΠΩΡΟ 2017**

ΙV. ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ
(πρώτο ήμισυ)

Σπάρτη – Καλαμάτα - Δελφοί

Α. Πέμπτη 2 – Κυριακή 5 Νοεμβρίου **Σπάρτη**

Εντός του Νοεμβρίου, προς το τέλος του, αρχίζει ο νέος, και δεύτερος, Κύκλος των Συναντήσεων της Σπάρτης, σε αδιάσπαστη συνέχεια προς τον πρώτο. Το συνολικό Πρόγραμμα του Κύκλου της περιόδου 2017-2018, με την αναγραφή των θεματικών τίτλων κάθε μιας των 14 εκδηλώσεών του, θα σας αποσταλεί σε λίγες ημέρες, θα παρουσιασθεί δε σε ειδική συνέντευξη τύπου όπου θα εξηγήσω και την «φύση και τέλος», τον χαρακτήρα και τον σκοπό, του όλου εγχειρήματος που σε μια φράση συνίσταται να αποκατασταθεί αναλυτικά και συνθετικά η αρχαία Σπάρτη υπό τον Ταϋγετο στο επίκεντρο της Δωρικής ουσίας του κλασσικού Ελληνισμού, και συνεπώς, στο εστιακό σημείο όπου «ίσταται», δηλαδή είναι, ο απόλυτος άξονας της ιστορίας, της ανθρώπινης παρουσίας (Dasein) στον χωροχρόνο.

Η ιστορία της Σπάρτης από την Κάθοδο των Δωριέων μέχρι την επικράτηση της Ρωμαϊκής Κυριαρχίας στον Ελλαδικό χώρο διακρίνεται κατά την ίδια την μορφολογική διάρθρωση των εξελίξεων σε τέσσερις περιόδους:

(α) από της Δωρικής Καθόδου στην Λυκούργεια Τάξη (τέλος του 12^{ου} π.Χ. αιώνα – 1104 π.Χ. κατά την Ερατοσθένεια ορθοδοξία – μέχρι τα μέσα περίπου του 9^{ου} αι.)

(β) από την Μεγάλη Ρήτρα και την εμπέδωση του Δωρικού «Κόσμου» μέχρι το «Πάγωμα» της Μορφής και την άνοδο του θεσμού της Εφορείας (μέσα του 8^{ου} αι. - Λυκούργος – έως το πρώτο ήμισυ του 6^{ου} αι. – εφορεία Χίλωνος, 556 π.Χ., cf. Διογένης Λαέρτιος, I, 68).

(γ) από το «Πάγωμα» της Μορφής μέχρι την βαρυσήμαντη και συμβολική ήττα των Λακεδαιμονίων από τους Θηβαίους και τον Επαμεινώνδα στην Μάχη των Λεύκτρων (~ 556 π.Χ. – Ιούλιος 371 π.Χ.)

(δ) από την Μάχη των Λεύκτρων και την Σπαρτιατική ήττα στις βίαιες προσπάθειες ανανέωσης των μεταρρυθμιστών βασιλέων Άγη και Κλεομένη και του τυράννου Νάβι, τελικά δε στην συντριβή της Αχαϊκής

Συμπολιτείας και την Ρωμαϊκή κυριαρχία (371 π.Χ έως την καταστροφή της Κορίνθου, 146 π.Χ.).

[Οι φάσεις (β) και (γ) καλύπτουν την περίοδο της *de facto* Σπαρτιατικής ηγεμονίας στα Ελληνικά πράγματα, και επισημαίνονται από τον Θουκυδίδη και τον Στράβωνα (= Έφορο, πιθανώτατα):

ή γάρ Λακεδαιμών μετὰ τὴν κτίσιν τῶν νῦν ἐνοικούντων αὐτὴν Δωριῶν ἐπὶ πλεῖστον ὧν ἴσμεν χρόνον στασιάσασα ὅμως ἐκ παλαιτάτου καὶ εὐνομήθη καὶ αἰεὶ ἀτυράννευτος ἦν. ἔτη γάρ ἐστι μάλιστα τετρακόσια καὶ ὀλίγω πλείω ἐς τὴν τελευτὴν τοῦδε τοῦ πολέμου, ἀφ' οὗ Λακεδαιμόνιοι τῇ αὐτῇ πολιτείᾳ χρῶνται – καὶ δι' αὐτὸ δυνάμενοι καὶ τὰ ἐν ἄλλαις πόλεσι καθίστασαν.

Θουκυδίδης, I, 18, 1

(Ο Ηρόδοτος, I, 65-66, αν προσεχθεί σωστά τί λέει, συνάδει, πλην του ότι θεωρεί μεγαλύτερο το διάστημα της Σπαρτιατικής σταθεράς υπεροχής, ανεβάζοντας τους χρόνους του Λυκούργου στον 10ο αι. π.Χ. (ο Λυκούργος ήταν επίτροπος του ανηψιού του βασιλιά Λεωβότη). Από τότε που ίσχυσε ο Δωρικός “κόσμος” του Λυκούργου, οι Λακεδαιμόνιοι τα πήγαιναν καλά πλην των προβλημάτων που συνήνησαν στην επιχείρησή τους καθυπόταξης της Τεγέας κατά τις αρχές του 6ου αι. Προ του Λυκούργου “κακονομώτατοι ἦσαν σχεδὸν πάντων Ἑλλήνων κατὰ τε σφέας αὐτοὺς καὶ ξείνοισι ἀπρόσμεικτοι” (I, 65, 2). - Ο Ηρόδοτος εδώ επίσης αποδίδει την ύστερη Λακωνική ανεπιμειξία προς ξένους στην πρότερη εμμονή των Σπαρτιατῶν να τηρήσουν αδιάφθορη την αυθεντικότητα του Δωρισμού των. Με “κατεστεῶτα κόσμον” της Σπάρτης εννοεί το όλον της Λακεδαιμόνιας ιδιαιτερότητας, πολιτειακή δομή και τρόπο βίου, “τὰ νόμιμα πάντα” (I, 65, 5). - Σφάλμα του Ηροδότου είναι ότι αποδίδει στον Λυκούργειο κόσμο και τον θεσμό των Εφόρων – βάσει της αρχής αναγωγής της πάσας τάξης στον Λυκούργο. Φυσικά τυπικά μάλλον έχει δίκιο και σαυτό: οι πέντε Έφοροι ἦσαν αρχικά μια επιτροπεύουσα αρχή για τους πολίτες, ανάλογη προς τους πέντε Βιδιαίους για τους παίδες, εφήβους και νέους (ο αριθμός και των δύο αρχῶν απηχεί την αρχική θεσμοθέτηση των τοπικῶν διαιρέσεων των Σπαρτιατῶν κατὰ την κατοικία τους στα πέντε τοπικά διαμερίσματα της Σπάρτης, σε διαφοροποίηση αν ὄχι κάποια αντίθεση και υποκατάσταση των “εθνικῶν” διαιρέσεών τους στις τρεις φυλές). Το καινούριο ἀπέναντι στον Λυκούργειο Κόσμο ἦταν ἡ ἀνοδος των Εφόρων ἀπὸ τον 6ο αἰῶνα σε κεντρική αρχή της Σπαρτιατικῆς πολιτείας).

οί δὲ κατασχόντες τὴν Λακωνικὴν (sc. ἐκ τῶν Δωριέων) [καί] κατ' ἀρχὰς μὲν <οὐκ> ἔσωφρόνουσι, ἐπεὶ δ' οὖν Λυκούργω τὴν πολιτείαν ἐπέτρεψαν, τοσοῦτον ὑπερεβάλλοντο τοὺς ἄλλους, ὥστε μόνοι τῶν Ἑλλήνων καὶ γῆς καὶ θαλάττης ἐπῆρξαν, διετέλεσαν τε ἄρχοντες τῶν Ἑλλήνων ἕως ἀφείλοντο αὐτοὺς τὴν ἡγεμονίαν Θηβαῖοι καὶ μετ' ἐκείνους εὐθύς Μακεδόνες.

Στράβων, Η 518.28-519.5 Meineke (366C)]

[[Οι περίοδοι (α) – (δ) αντιστοιχούν στις εποχές του Μεγάλου Έτους της Σπάρτης, Χειμώνας, Άνοιξη, Καλοκαίρι, Φθινόπωρο. Κανόνα ερμηνείας παρέχει συνοπτικά και επιγραμματικά το ακόλουθο κείμενό μου.

«ο Νόμος της Θεσμικής Δημιουργίας και Φθοράς.

η εξέλιξη στον χρόνο, η ζωή, κάθε ανθρώπινου συστήματος (από πολιτισμική μεγαπερίοδο μέχρι μια οικονομική επιχείρηση) περνάει από τέσσερις φάσεις, τις «εποχές» του κοσμικού έτους.

(α) στον «χειμώνα» του γίνονται οι αφανέρωτες διαδικασίες που καθιστούν δυνατή την εμφάνισή του και την πραγματοποιούν στον κατάλληλο «καιρό», με την ευνοϊκή ευ-καιρία. έτσι στήνεται το νέο στην μεταβατική περίοδο κατά και μετά τον θάνατο του παλαιού – η σήψη των υγρών της γέννας μεταστοιχειώνει την σήψη του θανάτου.

(β) η «άνοιξη» συνίσταται στην διάρθρωση εκείνων των δομών που το εκφράζουν και έτσι μεγιστοποιούν την δράση του, στην δημιουργία των μορφών του κάλλους του και άρα της βέλτιστης λειτουργικής του ετοιμότητας, στην εαρινή «άνθιση» της ύπαρξής του, στην «ώρα» της ακμής του. αυτή την εποχή θεσπίζονται οι κάθε είδους θεσμοί που προσδιορίζουν το σύστημα στην ανεπανάληπτη ιδιαιτερότητα της ταυτότητάς του – **υψώνεται η νέα Ιδέα της ύπαρξης, δεν εφαρμόζεται καμιά έτοιμη, δημιουργούνται οι κανόνες του βίου του, δεν ακολουθούνται.**

(γ) το «θέρος» (όνομα και πράγμα) δρέπονται οι καρποί του καλού στησίματος. είναι το χρυσό μεσημέρι της ύπαρξης όπου ιδέα και πραγματικότητα βρίσκονται σε τέλεια αρμονία, όπου η αποκρυσταλλωμένη Μορφή του καινούριου είναι ζωντανή, και οι Θεσμοί (η θέσμιση) του συστήματος ισχύουν καλλιεργώντας και ενισχύοντας την δική του δυναμική χωρίς να περιορίζουν την δημιουργικότητά της.

(δ) και μετά το θλιμμένο «φθιν-όπωρο», με την ανάμνηση και την νοσταλγία της παρελθούσης δόξας. οι Τύποι μένουν, αλλά το Πνεύμα απέπτα, και συνεπώς τα αποτελέσματα και προϊόντα φθίνουν. οι Θεσμοί παγώνουν, σκληραίνουν και γίνονται εύθρυπτοι – όσο σκληρότεροι τόσο ευθρυπτότεροι. μάταια οι άνθρωποι προσπαθούν να τους ακολουθήσουν, μα γιατί, σκέφτονται απλοϊκά (χαρακτηριστικό της φθινοπωρινής σκέψης είναι ο ρηχός ορθολογισμός του «διαφωτισμού»), αφού τους ακολουθούμε πιστά, γιατί δεν αποδίδουν; Όσο δογματικώτερα τους πιστεύουν τόσο λιγώτερη απήχηση έχουν. **μηχανική εφαρμογή κανόνων ποτέ δεν αποδίδει: το πνεύμα είναι ελεύθερο και πνέει όπου θέλει. Θεσμοί και κανόνες είναι όργανα του πνεύματος, δεν είναι το πνεύμα στην υπηρεσία θεσμών και κανόνων (κάνεις αυτό κι έχεις εκείνο).** --- πηγαίνετε στην Ολυμπία, περιδιαβείτε στα Θαύματα από τα υστερογεωμετρικά και πρωτοαρχαϊκά ειδώλια της ανάδυσης της Μορφής μέχρι τα υστεροκλασσικά της Μορφής που έχει εξαντλήσει το βάθος της ύπαρξης (τον Ερμή του Πραξιτέλη). και μετά περάστε στις αίθουσες της Ρωμαϊκής εποχής. το πλάκωμα είναι αφόρητο. μπορεί να ζήσει ο άνθρωπος με την μηχανική τεχνική; δεν μπορεί, - και δεν έζησε. κάτι καινούριο συνεπήρε την ψυχή του, που είχε την άνοιξή του, το καλοκαίρι και το φθινόπωρό του. πριν την συνειδητοποίηση του καινούριου συμβαίνουν στα Φθινόπωρα αγωνιώδεις, και συχνά ακραίες, ζοφερές προσπάθειες βίαιης επαναφοράς στην Άνοιξη, απέλπιδες επαναστάσεις κατά του νεκρού παλαιού οι οποίες εντούτοις σηματοδοτούν προϊόντα της σήψης του.»].-

Η φετινή θεματική των Συναντήσεων της Σπάρτης θα αφορά στην τρίτη εποχή (γ) της Σπαρτιατικής ιστορίας. Την διάρθρωση της αναλυτικής διαπραγμάτευσης αυτού του ζητήματος θα παρουσιάσω στην εισαγωγική συνέντευξη την Παρασκευή.

Η συνέντευξη τύπου θα γίνει το μεσημέρι.

Για να δώσω το στίγμα της ιστορικότητας όπως την εννοούμε κλασσικά και όπως θα την αντιμετωπίσω στις αναζητήσεις του νέου Κύκλου, το ίδιο βράδυ θα μιλήσω για ένα σημαίνον ιστορικό θέμα του Χρυσού 5^{ου} αιώνα: τις παρεμβάσεις της Σπάρτης στην Κεντρική Ελλάδα κατά τις δυο δεκαετίες προ του μέσου του αιώνα για, και περί, τους Δελφούς (την ιδιαζόντως Δωρική Απολλώνια εστία) και την Δωρίδα (την – προσεχή – Δωρική μητρόπολη) σε σχέση αφ' ενός μεν με την αποκορυφούμενη δύναμη των Αθηνών και την κατάσταση

στην Βοιωτία, αφ' ετέρου δε με την δεκαετή ανταρσία των Ειλώτων και την αποστασία των Μεσσηνίων μετά τον σεισμό του 464 π.Χ. στην Λακωνία. Σημείο αναφοράς στην ανάλυσή μου θα είναι τα γεγονότα του Νοεμβρίου του 456 π.Χ. με την στρατιωτική εμπλοκή της Σπάρτης σε Βοιωτία και Φωκίδα.

Το συνοπτικό πρόγραμμα της Συνάντησης είναι έτσι:

Παρασκευή, 3 Νοεμβρίου

12 το μεσημέρι,

Αίθουσα Εθνικού Ωδείου, Παράρτημα Σπάρτης, Λεωνίδου 72

Συνέντευξη τύπου

8.30 μ.μ.,

Αίθουσα Πνευματικού Κέντρου ΝΠ Δήμου Σπάρτης, Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Σπάρτης

Ομιλία και συζήτηση

ΣΠΑΡΤΗ, ΔΩΡΙΣ, ΔΕΛΦΟΙ ΣΤΗΝ ΠΥΚΝΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ 464-454 π.Χ.

(Εσωτερική και Εξωτερική Πολιτική της Σπάρτης.

Ο Σεισμός, η Επανάσταση και τα Γεγονότα του Φθινοπώρου 456 π.Χ. στην Ανατολική Στερεά Ελλάδα)

Σάββατο, 4 Νοεμβρίου

Επίσκεψη στο Γύθειο και συζήτηση για την **σημασία της μετατόπισης της θαλάσσιας προβολής του πεδίου του Ευρώτα από το Έλος (Μυκηναϊκή εποχή, οδός κατά μήκος του ποταμού) στην Λα (πρώτη Δωρική κατάσταση στην Λακωνία, ορεινή οδός) και τελικά στο Γύθειο (μεταλυκούργεια συντεταγμένη Σπάρτη, διαμόρφωση λιμένος).**

Η πολιτισμική διάσταση της μεταφοράς φανερώνεται θρησκευολογικά με τις αντίστοιχες κύριες, ορίζουσες λατρείες: Άδης και Κόρη στο Έλος, Διόσκουροι στον Λα, Απόλλων και Ηρακλής στο Γύθειο.

Θα αναλύσουμε και σε αυτήν την περίπτωση την κλασσική ενότητα σε ένα όλο ανθρωπογεωγραφικών, γεωπολιτικών και πολιτισμικών παραγόντων, «υλικών» και πνευματικών, πρακτικών και θεωρητικών

παραμέτρων της ανθρώπινης ύπαρξης, πραγματικότητας και ιδέας, γεγονότων και αξιών.

[Το χρονοδιάγραμμα αυτής της εκδήλωσης θα ορισθεί αργότερα. Οι ενδιαφερόμενοι ας επικοινωνήσουν μαζί μου.].

Το Σάββατο το βράδυ θα κάνουμε και το Συμπόσιό μας εορτάζοντας την αναγγελθείσα έναρξη του νέου Κύκλου.

B. Κυριακή 12 – Τρίτη 14 Νοεμβρίου Καλαμάτα

Οι Δωριείς που διέμειναν στην Μεσσηνία κατά την Κάθοδο θεωρήθηκαν ευνοημένοι. Από τους Ηρακλείδες που ηγήθηκαν της Καθόδου, ο Τήμενος έλαβε τον Αργολικό κάμπο ως πρεσβύτερος. Ο δεύτερος στην ηλικία Κρεσφόντης απαιτούσε μεν το Μεσσηνιακό πεδίο ως ευφωρότερο του Λακωνικού, όμως λόγω της αντίδρασης του Θηβαίου Θήρα, θείου εκ μητρός των δυο ορφανών του Αριστοδήμου και επιτρόπου των, συγκατετέθη να ριχθεί κλήρος, αλλά κατά παράδοση (καλλιιεργούμενη ασφαλώς από τους Λακεδαιμόνιους) προέβη σε κρύφια συνεννόηση με τον Τήμενο να νοθευθεί προκαθοριζόμενο το αποτέλεσμα της κλήρωσης σύμφωνα με την διαδικασία που είχε συμφωνηθεί. (Παυσανίας, IV, 3, 3-5; cf. P.Oxy. 2455 in R. Kannicht, *Tragicorum Graecorum Fragmenta*, vol. 5.2 Euripides, (Τήμενος και Τημενίδαί), pp. 719-22).

[Την διαφορά, και ακόμη αντιπαράθεση, ως προς την ευφορία του Μεσσηνιακού και Λακωνικού κάμπου αναφέρει διεξοδικά ο Στράβων, H 520.9-22 M.

Την Μεσσηνιακή γη επαινεί ο **Τυρταίος**:

Μεσσηνήν αγαθὸν μὲν ἀροῦν, ἀγαθὸν δὲ φυτεύειν

Fr. 3 Prato (cf. Fr. 2)

Την αντίθεση εμφατικά τονίζει ο Ευριπίδης, Fr. 727e Kannicht (= 1083 Nauck)].

Η ευφορία του Μεσσηνιακού κάμπου συνδέεται με τα άφθονα νερά του και τον Πάμισο, μικρό στο μήκος αλλά διακεκριμένο μεταξύ των ποταμών της Πελοποννήσου για την ποσότητα και καθαρότητα της ροής του.

[Στράβων, Η, 512.16-24 Μ: *μέγιστος δ' ἐστὶ τῶν ἐντὸς Ἰσθμοῦ ποταμῶν, καίπερ οὐ πλείους ἢ ἑκατὸν σταδίους, ἐκ τῶν πηγῶν ρυεὶς δαψιλῆς τῷ ὕδατι διὰ τοῦ Μεσσηνιακοῦ πεδίου καὶ τῆς Μακαρίας καλουμένης.* – Ἦταν τόσο μεγάλος ὥστε πλοία εἰσῆρχοντο μέχρι πάνω ἀπὸ ἐνάμισυ χιλιόμετρο, και τόσο καθαρὸς ὥστε τον ἀνέπλεαν ψάρια που δεν βρίσκονται σε θολὰ και ἰλυώδη νερά ὅπως οἱ κέφαλοι. Πανουανίας IV, 34, 1-3].

Η Μεσσηνία συνδέεται ἀνθρωπογεωγραφικά και πολιτισμικά και με τις τρεις περιφέρειες με τις οποίες συνορεύει, την Λακωνία, την Ἀρκαδία και την Τριφυλία. Το ἀρχικό κέντρο κατοίκησης ἦταν ἀκριβῶς παρὰ τα κοινὰ σύνορα προς τις τρεις, στο Στενύκλαρο, το Βορειοανατολικό τμήμα του πεδίου. (Δεν είναι τυχαίο ὅτι παραδίπλα βρίσκεται η Παρρασία, η περί το Λύκαιο ὄρος πρωταρχική Ἀρκαδία).

Εκεί στο Στενύκλαρο, την Οἰχαλία και την Ἀνδανία, συναντῶνται ο αὐλῶνας που συνδέει το Ἴόνιο (στο Καλό Νερό) με το ἐσωτερικό και η διάβαση που ἐνώνει το πεδίο της Μεγαλόπολης με τον Μεσσηνιακό κάμπο. Για την Λακωνική εἶχες δυο μείζονες οδοὺς, ἀπὸ τα Ἀρκαδικὰ βουνὰ στα νότια της Μεγαλοπολιτικής κατὰ μήκος μετὰ του Ευρώτα (ὅπως περίπου πάει η νέα οδὸς Μαγαλόπολης-Σπάρτης), ἢ ἀπὸ τις ἐκβολές του Παμίσου ἀνατολικά κατὰ μήκος του Νέδωνα και μέσα ἀπὸ το φυσικό πέρασμα που χωρίζει τον Βόρειο ἀπὸ τον Κεντρικό ὄγκο του Ταῦγετου.

Συνωδὰ προς την γεωγραφική συνθετότητα, πολυδιάστατη είναι και η ἀνθρώπινη παρουσία στην Μεσσηνία. Σε ἀρχέγονο στρώμα Λελεγικό (ὅμοιο προς το Λακωνικό, μέρος σύμφυλο προς το μεγάλο τόξο ἀπὸ την Νοτιοδυτική Μ. Ἀσία προς Πελοπόννησο και στον Ἑλλαδικό κορμό), συγγενές προς το Πελασγικό της Ἀρκαδίας, ὅπως και προς τους Καύκωνες και του λοιπούς ἀυτόχθονες πληθυσμούς της Δυτικής Πελοποννήσου, προστίθενται Αἰολικές ρίζες ἀπὸ την Τριφυλία και Ἀχαϊκές ἀπὸ την Λακεδαίμονα.

Η Δωρική παρουσία μετὰ την Κάθοδο προσέθεσε μια δεσπόζουσα μεν, ἀλλά ὄχι ἀποκλειστική, τονικότητα στο πολυδαίδαλο μωσαϊκό της Μεσσηνίας, σε ἀποκαλυπτική ἀντίθεση προς τα γεγονότα της Λακωνικής. [Πανουανίας IV, 3, 6sqq.; Ἐφορος FrGrH 70F116-117 Jacoby]. Η

αντίθεση αυτή αποτελεί την ρίζα της αντιπαλότητας Μεσσηνίων και Λακεδαιμονίων, την οποία θα εξιχνιάσουμε.

[Την πρώτη Δωρική κατάσταση στην Μεσσηνία, την αμοιβαία εύνοια μεταξύ των αρχηγόνων κατοίκων της Μεσσηνίας (Λελέγων και Πελασγών) και του Κρεσφόντη – επειδή εκείνοι μεν δυσανασχετούσαν τους Αιολείς και Μινύες άρχοντές τους, ο δε Κρεσφόντης εσχεδίαζε την συνέργεια των παλαιών πληθυσμών με τους Δωριείς – τον γάμο του Κρεσφόντη με την Μερόπη, θυγατέρα του Αρκάδα βασιλιά Κυψέλου, τον φόνο του Κρεσφόντη από τους προύχοντες της νέας μάλλον παρά της ηττημένης προηγούμενης κατάστασης και το ξεκλήρισμα της γενιάς του, την διάσωση μόνον του γιού του Αίπυτου υπό την προστασία του πάππου του Κυψέλου στην Αρκαδία, την επάνοδο του Αίπυτου στην Μεσσηνία με την βοήθεια των Αρκαδών αλλά και των συγγενών του υιών του Αριστόδημου από την Σπάρτη και του Ισθμιου, γιού του Τήμενου, από το Άργος, την ανάληψη της δικαιωματικής βασιλείας από τον Αίπυτο και την διαλλακτική και ισόρροπη πολιτική του προς τους παλαιούς και νέους δυνατούς αφ' ενός, τον εγχώριο και αυτόχθονα πληθυσμό αφ' ετέρου – αυτήν την πρώτιστη ιστορία της Δωρικής Μεσσηνίας συνάγουμε από πηγές οι οποίες παραπέμπουν σε πρωιμότερες ιστορήσεις.

(Πηγές: Πausanias, IV, 3, 6-8; Apollodorus, *Bibliothēkē*, II, 180; Hyginus, *Fabulae*, CXXXVII.) -

Η διήγηση του Hyginus φαίνεται να απηχεί την υπόθεση της τραγωδίας του Ευριπίδη «Κρεσφόντης» [τα σωζόμενα αποσπάσματα στον R. Kannicht, *Tr.Gr.F.*, vol. 5, 1 Euripides, pp. 477-493]. –

Η ερμηνεία των εξελίξεων στην πρωτοδωρική Μεσσηνία διαφέρει σε συγγραφείς της κλασσικής εποχής.

- Στον Ισοκράτη ρίχνεται το άδικο στους Μεσσηνίους για τον φόνο του Κρεσφόντη, δικαιολογείται δε η Σπαρτιατική κατάκτηση της Μεσσηνίας από το ότι τα παιδιά του φονευθέντος κατέφυγαν στους συγγενείς τους Λακεδαιμόνιους βασιλείς για προστασία και εκδίκηση (VI, 22-23). –
- Ο Πλάτων, ο οποίος γέρων έχει και μια ιδιότυπη, αλλά φανταστική, άποψη για την Δωρική Κάθοδο (*Νόμοι*, Γ 682d-e), σε μια μακρά και ενδιαφέρουσα ανάλυση της διαφορετικής εξέλιξης και μοίρας της Δωρικής κυριαρχίας στην Σπάρτη αφ' ενός, στην Μεσσηνία και την Αργολίδα αφ' ετέρου, αποδίδει τις αναστατώσεις στην Μεσσηνία επί Κρεσφόντου ήδη στην τυραννική του συμπεριφορά (*Νόμοι*, Γ 683c – 692c). –

- Πληρέστερη εικόνα δίνει ο Νικόλαος Δαμασκηνός (*Ιστοριών Δ'*, FrGrH 90F31, 34 Jacoby), αντλών πρωτίστως από τον Έφορο (70F116; cf. 90F32 όπου ο Νικόλαος, στο 4^ο βιβλίο των *Ιστοριών* του, σχολιάζει την Μεσόλα ως μια των πέντε πόλεων που ανεγνώρισε ο Κρεσφόντης, την οποία αναφέρει ο Έφορος. – Η κατάσταση στην Μεσσηνία σταθεροποιήθηκε επαρκώς με τον Αίγυπτο, γι αυτό και η βασιλική γενιά εκαλείτο Αιγυτιδες, και όχι Κρεσφοντίδες, ούτε καν Ηρακλείδες (Παυσανίας IV, 3, 8)].

[[Ο Ευριπίδης έγραψε «Κρεσφόντη», αλλά οι νεώτεροι γενικά δείχνουν διακεκριμένη προτίμηση στην γυναίκα του Μερόπη. Η υπόθεση προσήλκυσε ακόμη και τον καρδινάλιο Richelieu που λέγεται ότι συνέθεσε κάπου 100 στίχους από μια μέτρια τραγωδία με τον τίτλο «Téléphonte» (το όνομα του διασωθέντος γιού του Κρεσφόντη κατά τον Hyginus) που παρουσιάστηκε στο θέατρό του το 1641. Στην Ιταλία ήδη τον 16^ο αιώνα ο κόμης Torelli είχε γράψει μια «Μερόπη» με χορικά. Σημαντικότερες είναι τέσσερις «Μερόπες», του Scipio Maffei στην Modena το 1713, αυτού του Voltaire που έγραψε την τραγωδία το 1736 βασιζόμενος στην προηγούμενη Ιταλική (πρώτη παράσταση το 1743), του Alfieri το 1783 - και η κλασικότερη από τον Άγγλο ποιητή, λόγιο και κριτικό Matthew Arnold, το 1857]].

Το πολυσύνθετο της Μεσσηνιακής ιδιοταυτότητας, και ο εναρμονισμός που επιτεύχθηκε μεταξύ του παλαιού και του νέου μετά την Δωρική Κάθοδο έδωσε μια διαφορική ώθηση στην πρώιμη ιστορία της Μεσσηνίας κατά τους κυρίως Ελληνικούς χρόνους (από τον 11^ο αιώνα π.Χ. και μετά). Αυτό το διπλό γεγονός προσδίδει βαρύνουσα σημασία, καθ' εαυτή και συνάμα μεθοδολογική, στην Μεσσηνιακή πολιτισμική φυσιογνωμία, την τοπική ιστορία (ιδιαίτερα την πρώιμη) και στην φύση και εξέλιξη της βαθειάς και ακραίας αντιπαράθεσης μεταξύ των δύο Δωρικών καταστάσεων και συστημάτων εκατέρωθεν του Ταυγέτου.

Σε μια σειρά εννέα εκδηλώσεων θα αναλύσω τον χαρακτήρα της **Μεσσηνιακής ταυτότητας και τον ρόλο της στις εξελίξεις κατά την περίοδο γένεσης του Ελληνισμού και διαμόρφωσης των θεμελιωδών δομών του στον υψηλό πολιτισμό και τον καθημερινό βίο.** Η έρευνα θα καλύψει χρονολογικά τις φάσεις από τους τελευταίους, κυρίως, χρόνους της «Μυκηναϊκής» (Αρχαϊκής με τις «κατηγορίες» των ίδιων των Αρχαίων) μέχρι το τέλος του Β' Μεσσηνιακού Πολέμου και τον αποικισμό της Μεσσηνίας στην Σικελική πλευρά των Σικελικών Στενών. Με την «εποχιακή» ορολογία του Νόμου του Μεγάλου Ενιαυτού (Κοσμικού και Ιστορικού) που προανέφερα, πρόκειται βασικά για το διάστημα από το

Φθινόπωρο της προτέρας (Μυκηναϊκής/Αχαϊκής) περιόδου μέχρι την Άνοιξη της (κυρίως) Ελληνικής.

Η θεματική, γενική και κατά εκδήλωση, του Κύκλου των φετινών Συναντήσεων της Καλαμάτας, έχει ως εξής:

***Η Μεσσηνία στη Γένεση του Ελληνισμού
(Από την Μυκηναϊκή Εποχή στους
Πρωτοαρχαϊκούς Χρόνους)***

- 1/ *Η Μεσσηνία στην Γεωπολιτική και Ανθρωπογεωγραφική Δομή της Μυκηναϊκής Πελοποννήσου (Πελασγοί, Μινύες, Αιολείς, Αχαιοί και η Εξαπλή Ομηρική Διαίρεση της Χερσονήσου)*
- 2/ *Η Νέα Πραγματικότητα στην Πελοπόννησο μετά την Κάθοδο των Δωριέων (~ 1100 - 800 π.Χ.). Η γεωμετρική Περίοδος.*
- 3/ *Πρώιμη Μεσσηνιακή Ακμή κατά τον 8ο Αιώνα π.Χ.*
- 4/ *Μεσσηνιακή Θρησκευτικότητα και Πολιτισμική Ταυτότητα I: Ζευς Ιθωμάτας*
- 5/ *Μεσσηνιακή Θρησκευτικότητα και Πολιτισμική Ταυτότητα II: Τα Μυστήρια της Ανδανίας*
- 6/ *Μεσσηνιακή Θρησκευτικότητα και Πολιτισμική Ταυτότητα III: Κοινό Ιερό Αρτέμιδος Λιμνάτιδος με τους Λακεδαιμόνιους*
- 7/ *Μεσσηνιακή Θρησκευτικότητα και Πολιτισμική Ταυτότητα IV: Ιερό Απόλλωνος Κορύθου στη Λογγά*
- 8/ *Μεσσηνιακοί Πόλεμοι I και II*
- 9/ *Η Μεσσήνη της Σικελίας*

Οργανωτής του Κύκλου των Συναντήσεων της Καλαμάτας είναι η Ομάδα Ανάδειξης-Τεκμηρίωσης Μεσσηνιακής Ιστορίας

Την Δευτέρα 13 Νοεμβρίου, 6 μ.μ., στο πολιτιστικό στέκι "Μπουκαδούρα" (πάρκο Λιμενικού Καλαμάτας) θα πραγματοποιηθεί η πρώτη εκδήλωση (1).

Γ Πέμπτη 16 – Κυριακή 19 Νοεμβρίου Δελφοί

Ο Ελληνισμός εκφράζει ταυτωτικά την φυσική τάξη της ύπαρξης, την κοσμική «μοίρα», την απόλυτη σύμπτωση ιδέας και πραγματικότητας.

Γι αυτό και συνιστά την αρμονία μοναδολογίας και ολισμού.

Τα πάντα στον «Κόσμο» υπάρχουν και δρουν το καθένα για τον εαυτό του και με αυτόν όμως τον τρόπο συνέχεται η κοσμική αρμονία: αποτελούν ταυτόχρονα οργανικά μέλη του Παντός-Όλου.

Λιγότερος «ατομισμός» από αυτήν την φυσική «μοναδολογία» δεν ενισχύει, αντίθετα καταστρέφει την κοσμική τάξη. Αν «λυπόταν» το λιοντάρι όταν πεινάει το ελάφι θα δημιουργούσε ανισορροπία στο κοσμικό σύστημα, αν περιορίσεις την παρουσία των βακτηριδίων στο στόμα αυξάνεται η δράση των μυκήτων. Το ίδιο και στην οικονομία: η προστασία ευεργετεί μόνο αν χρειάζεται για ειδικούς λόγους σύμφωνα με την φυσική τάξη, ει δ' άλλως αδυνατίζει και εξασθενεί το προστατευόμενο.

Η έμφαση στις ιδιαιτερότητες είναι συστατικό στοιχείο του Ελληνισμού: γι αυτό ήταν τόσο δημιουργικός ώστε να αποτελέσει το απόλυτο ιστορικό

«θαύμα». Ὀντως μοιάζουμε στους θεούς κατά το σωματικό κάλλος και την νοερή επιβολή.

*ἐν ἀνδρῶν, ἐν θεῶν γένος: ἐκ μιᾶς δὲ πνέομεν
ματρὸς ἀμφότεροι: διείργει δὲ πᾶσα κεκριμένα
δύναμις, ὡς τὸ μὲν οὐδὲν, ὁ δὲ χάλκεος ἀσφαλὲς αἰεὶ ἔδος
μένει οὐρανὸς. ἀλλὰ τι προσφέρομεν ἔμπαν ἢ μέγαν
νόον ἦτοι φύσιν ἀθανάτοις,
καίπερ ἐφαμερίαν οὐκ εἰδότες οὐδὲ μετὰ νύκταν
ἄμμε Πότμος
ἄντιν' ἔγραψε δραμεῖν ποτὶ στάθμαν.*

Πίνδαρος, *Νεμεονίκαι*, VI 1-7

Ο τοπικισμός είναι εξέχον, και εξεχόντως αποτελεσματικό, χαρακτηριστικό του Ελληνισμού από τις Αρχαιοελληνικές πόλεις μέχρι τις κοινότητες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Η ενότητα του Ελληνισμού είναι πολιτισμική. Η θρησκευολογική έκφραση αυτής της πολιτισμικής ταυτότητας πραγματοποιείται στα εξωαστικά ιερά, ιδίως στα μεγάλα και ανεξάρτητα από πόλεις ιερά.

Η συνείδηση ταυτότητας του Έλληνα λειτουργούσε διττά, σε δυο αντίθετες κατευθύνσεις. Αφ' ενός ξεκινούσε από την μονάδα, το άτομο, τον εαυτό του και διερύνετο απισχναινόμενη σε πλατύτερους κύκλους: οι φίλοι, τα συσσίτια στην Σπάρτη (τα ανδρεία στην Κρήτη), η οικογένεια, η τοπική φυλή ή η γειτονία, ο «θίασος» στον οποίο ενδεχομένως ανήκε, η πόλη, η γενική φυλή ή «έθνος» (Δωριεύς ή Ίων) – και εν τέλει μια μάλλον αμυδρή και ασαφής στα όριά της έννοια εθνότητας (Δυτικο)Ευρωπαϊκού είδους – «οι Ευρυτάνες είναι βάρβαροι μάλλον, και είναι οι Μακεδόνες Έλληνες, εκτός από την βασιλική οικογένεια που είναι Αργίτες την καταγωγή;». Οι κάτοικοι της Αττικής ήσαν Ίωνες και Πελαγοί που «έγιναν» Έλληνες (Ηρόδοτος). -

Από το άλλο μέρος, αντίστροφα, υπήρχε μια ισχυρή αντίληψη πολιτισμικής ταυτότητας: **κοινωνούμε γιατί σκεφτόμαστε με τον ίδιο τρόπο (διαφορετικό από την σκέψη άλλων) και ζυγίζουμε την αξία με τα ίδια σταθμά (άλλα από εκείνα άλλων), συμπίπτουμε στην ιεραρχία των προτιμήσεων, μας αρέσουν τα ίδια πράγματα και επιδιώκουμε στόχους με την ίδια σειρά, έχουμε δηλαδή ένα κοινό τρόπο βίου που εκφράζεται σε ένα υψηλό πολιτισμό (τέχνη, ποίηση, θρησκευτικότητα) στον οποίο όλοι μετέχουμε ως (άμεσοι ή έμμεσοι) δημιουργοί του, και όχι ως μιμητές του. Αυτή είναι η ουσία του Ελληνισμού – και πάλι ο μοναδισμός (μοναδολογία και μοναδικότητα πάνε μαζί) ήταν τόσο έντονος που και μέσα στην πολιτισμική κοινή**

προκάλεσε αρχέτυπα διαφορετικότητας όπως το Δωρικό και το Ιωνικό.

Οι πολίτες των πόλεων αισθανόντουσαν πολιτισμικά όμοιοι και χαρακτηρισιολογικά ίδιοι στο σώμα και στο πνεύμα, εβίωναν την κοινότητα του Ελληνισμού των, στα μεγάλα α-πολιτικά ιερά, κατ' εξοχήν στους Δελφούς και στην Ολυμπία.

Θα ερευνήσουμε το γιατί στους Δελφούς και στην Ολυμπία.

Όταν ο Ηρακλής επετέθη κατά των Ηλείων, τους τελευταίους συνέδραμαν Τριφύλιοι (Πύλιοι) και Πισαίοι (όπου η Ολυμπία). Για να τους τιμωρήσει ο Έρωσ εστράφη εναντίον τους, και οι μεν πρώτοι έπαθαν δεινά, αλλά τους δεύτερους εφείσθη γιατί παραδεδομένος Δελφικός χρησμός τον εμπόδισε:

πατρι μέλει Πίσης, Πυθούς δ' έμοι έν γνάλοισι

(Παυσανίας V,3, 1. Προτιμητέα η γραφή αυτή όπως στην έκδοση Hitzig-Bluemner, και προσεχέστερη στα χειρογραφικά δεδομένα, από την ευρέως υιοθετούμενη έκδοχή του Hermann "Πυθώ δέ μοι έγγυάλιξεν". Parke-Wormell No. 447. – Σωστά L. Andersen, *Studies in Oracular Verses: Concordance to Delphic Responses in Hexameter*, No. 128).

Ο Ολύμπιος Ζευς στην Ολυμπία και ο Απόλλων στους Δελφούς διαδηλώνουν την πεμπτουσία του Ελληνισμού.

Ο Πατήρ και ο Υιός.

Αρχέτυπο για κάθε Ελληνική θρησκευτικότητα.

Ο Απόλλων των Δελφών, ο πρωθήβης άναξ του κάλλους, παντελής γνώστης του χρόνου εξ αιωνιότητας. Ο γινώσκων το «τέλος» γνωρίζει όλους τους δρόμους του γίγνεσθαι.

... ὦ ἄνα. κύριον ὅς πάντων τέλος

οἶσθα καί πάσας κελεύθους:

ὄσσα τε χθῶν ἤρινά φύλλ' ἀναπέμπει, χῶπόσαι

έν θαλάσσαι καί ποταμοῖς ψάμαθοι

κύμασιν ριπαῖς τ' άνέμων κλονέονται, χῶ τι μέλλει, χῶπόθεν

ἔσσεται, εὔ καθορᾶς.

Πίνδαρος, *Πυθιονίκαι*, IX, 45-52

Αλλά υπάρχει και «κίνδυνος» στα έργα του χρόνου εξ αιωνιότητας, στην ύπαρξη εν τω γίγνεσθαι εκ του Κάλλους της ουσίας. Για τον τρίτο Πυθικό ναό του Απόλλωνος παραδίδεται ότι:

ὦ Μοῖσαι: το<ῦ> δὲ παντέχ[νοις
 Αφαίστου παλάμαις καὶ Ἀθά[νας
 τίς ὁ ρυθμὸς ἐφαίνετο:
 χάλκεοι μὲν τοῖχοι χάλκ[εαί
 θ' ὑπὸ κίονες ἔστασαν,
 χρύσει δ' ἔξ ὑπὲρ αἰετοῦ
 ἄειδον Κηληδόνες.
 ἀλλὰ μιν Κρόνου παῖδες
 κεραυνῶ χθόν' ἀνοιξάμ[ε]νο[ι
 ἔκρυσαν τὸ [π]άντων ἔργων ἱερώτ[ατον
 γλυκείας ὁπὸς ἀγασ[θ]έντες,
 ὅτι ξένοι ἔφ[θ]κ[ι]νον
 ἄτερθεν τεκέων
 ἀλόχων τε μελ[ί]φροσι ἀύδ[ᾱ] θυ-
 μὸν ἀνακρίμναντες: ἐπε[
 λυσίμβροτον παρθενία κε[
 ἀκηράτων δαίδαλμα [
 ἐνέθηκε δὲ Παλλὰς ἀμ[
 φωνᾶ τὰ τ' ἐόντα τε κα[ί
 πρόσθεν γεγεννημένα
 ἅ τ' ἔσσε]ται Μναμοσύνα[ς κόραι
]παντα σφιν ἔφρα[σαν

Πίνδαρος, Παιάνες, VIII, 65-86 Maehler

Παράβαλε και την εξέταση του συμποτικού προβλήματος στον Πλούταρχο γιατί οι φοίνικες είναι πανταχού παρόντες στους ιερούς αγώνες και χορούς. Καταλήγεται:

Βαβυλώνιοι μὲν γὰρ ὕμνοῦσι καὶ ἄδουσιν ὡς ἐξήκοντα καὶ τριακόσια χρεῖων γένη παρέχον αὐτοῖς τὸ δένδρον. ἡμῖν δὲ τοῖς Ἑλλησιν ἤκιστα μὲν ἐστὶ χρεῖώδης, ἀθλητικῆς δὲ φιλοσοφίας καὶ τὸ ἄκαρπον ἄν εἴη: **κάλλιστος γὰρ ὢν καὶ μέγιστος ὑπ' εὐταξίας οὐ γόνιμός ἐστι παρ' ἡμῖν, ἀλλὰ τὴν τροφήν ὡσπερ ἀθλητοῦ περὶ τὸ σῶμα τῆς εὐταξίας ἀναλισκούσης σμικρὸν αὐτῶ καὶ φαῦλον εἰς σπέρμα περίεστιν.**

Πλούταρχος, Συμποσιακῶν, Η, 4, 724^E

Στις «Βασσάρεις» ή «Βασσαρίδες», δεύτερη τραγωδία της Λυκούργειας τριλογίας, ο Αισχύλος παρουσιάζει τον Ορφέα, έχοντας επισκεφθεί τον Άδη, να μεταστρέφεται, και να κατευθύνει την λατρεία του προς τον

Απόλλωνα/Ήλιο αντί του Διονύσου που υμνολογούσε μέχρι τότε. Φρικτά τιμωρώντας τον ο Διόνυσος διηγείρε τις Βασσάρες/Μαινάδες εις διαμελισμό του. [v. St. Radt, *Tragicorum Graecorum Fragmenta*, vol. 3, Aeschylus, pp. 138sqq.]. Αγγειογραφίες παρέχουν τα ευγλωττότερα σχόλια στην ιδέα αυτή. Εκστασιασμένος ο Ορφεύς δαφνοστεφής υμνεί με την κιθάρα του, συνεπαρμένοι γύρο του οι νεαροί Θράκες τον ακούνε επιλήσμονες πάσης χρονικής μέριμνας οικογένειας και οικονομίας, όπως οι μαγευόμενοι από τις χρυσές Κηληδόνες του χάλκινου τρίτου ναού των Δελφών στον Παιάνα του Πινδάρου παραπάνω. (cf. e.g. E. Pfuhl, *Malerei und Zeichnung der Griechen*, III Band, Abb. 554; J. Boardman, *Athenian Red Figure vases*, *The Classical Period*, No. 189). Πεπτωκώς ο βάρδος, υψώνοντας την λύρα του, πλήττεται πολλαπλά και ανιλέητα από τις Θράκισσες Βασσάρες. (cf. e.g. Pfuhl, *op. cit.*, Abb. 416; J. Boardman, *Athenian Red Figure Vases*, *The Archaic Period*, figs. 277; 354; *id.*, *Athenian red Figure Vases*, *The Classical Period*, figs. 64; 122).

Προκαταρκτικό Πρόγραμμα

Πέμπτη 16

Απόγευμα

Επισκόπηση χώρου. Φαιδριάδες Πέτρες και Κασταλία Πηγή. Μορφή και Πνεύμα του τόπου. Θαλάσσια πρόσβαση στο ιερό. Χερσαίες οδοί.

Παρασκευή 17

Από 10 π.μ.

Επίσκεψη στους Αρχαιολογικούς χώρους. Ανάλυση του Ιερού και των Μνημείων.

8 μ.μ.

Σεμινάριο Ι

Από την Χθονία και τον Ποσειδώνα στον Απόλλωνα και τον Διόνυσο

Η Φύση του Πύθωνα.

Σάββατο 18

Από 10 π.μ.

Αρχαιολογικό Μουσείο. Ανάλυση των Ευρημάτων κατά περιόδους.

8 μ.μ.

Σεμινάριο ΙΙ

Η Αιωνιότητα στον Χρόνο: Μαντείο των Δελφών και Ιστορία. Θρησκεία

και Πολιτική.

Κυριακή 19

10 π.μ.

Επίσκεψη στο Κωρύκιον Άντρο.